

PLATON'UN HUKUK GÖRÜŞÜNÜN KARŞILAŞTIRILMASI, DEĞERİ VE SONUÇLARI

Doç. Dr. Ahmet Gürbüz (*)

I- PLATON VE DOĞAL HUKUK

Doğal hukuk, hukukun idesi olan adaletle pozitif hukuk arasında yer alır ve hukuk idesinden pozitif hukuka giden yolu gösterir. Diğer yandan doğal hukuk, 'olan'ı deyimleyen ontolojik düzen'e değil, 'olması gereken'i yani adaleti deyimleyen deontolojik düzen'e ilişkin bulunmaktadır.¹ Böylece, doğal hukuk, pozitif hukuk dışında, olması gereken, salt akıldan çıkan ideal hukuktur.² Doğal hukukun en önemli niteliği onun, pozitif hukukun dışında ve üstünde, adaleti tam olarak yansıtmak durumunda olan bir hukuk olarak düşünülmüş olmasıdır.

Platon, doğal hukuk teorisi'nin savunucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünürün doğal hukuk görüşünü yansıtan sonsuz bir ide olarak algılanan adalet, doğal hukuka metafizik bir temel oluşturur. Filozof, doğal hukuku, evrensel bir biçimde yani içinde herkesin ve her insan topluluğunun diğerinden farklı bir iş başarması gereken bir bütünün uyumu olarak yorumlar. Böylece doğal hukuk devlet'te ortaya çıkmaktadır; doğal hukuk devletin hukuksal düzenidir.³ Doğal hukuku bilinçli olarak sistemleştirenler Stoisyen düşünürler olmakla birlikte; Platon'da, doğal hukuk ahlaksal idealden çıkarılmış; doğal hukukun en yüksek ölçütü olan adalet, toplumun ve toplum üyelerinin en yüksek iyiliğe ulaşmaları için 'onsuz olmaz bir koşul' olarak değerlendirilmiştir.⁴ Bu, aynı zamanda, toplumun yönetiminde gözetilmesi gereken önemli erektir.⁵ Bu düşünceye göre, gerçek erdem; arı ahlaktan daha fazla bir şey, insan ve topluma yararlı olan, onların mutluluğunu sağlayan adalettir.⁶

Platon'a göre amaç, bireyin yetkinleşip ideler dünyasına yakınlaşmasıdır. Olması gereken adil hukuk ideler dünyasında olmakla birlikte; duyular dünyasında

* Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Aral, HFTS, s. 197.

² Öktem, s. 146.

³ Gurvitch, s. 161-162.

⁴ Akbay, s. 84; Güriz, s. 166.

⁵ Mosca, s. 246; Erim, s. 57.

⁶ Tahiroğlu, s. 357; Del Vecchio, s. 40.

da bu hukuku gerçekleştirmek insan mutluluğu ve yetkinliği açısından bir zorunluluk olup, devletin görevi bunu sağlayacak koşulları hazırlamaktır. Devletin görevi toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin mutluluğunu ve yüksek ahlaka ulaşmasını sağlamak olduğuna göre ve bu amaç ta ancak olması gereken adaletli hukukla elde edilebileceğine göre, bu durumda, sözü edilen 'olması gereken adaletli hukuk'un sağlanması devletin en önemli görevi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Platon'un doğal hukuk görüşü, bir yandan hukukla ahlak arasında özdeşlik olmasını gerektirirken, diğer yandan da bütün hukukun apriori temeli rolünü; ve pozitif hukukun eleştirilmesinde önderlik edebilecek bir ideal rolünü oynar.⁷ Ahlak-hukuk arasında çok temel bir ilişkinin bulunduğu ve bu ilişkinin sürekli korunması gerektiği noktasında hiç bir kuşku olamaz.⁸ Diğer taraftan, Platon, gerek hocası Sokrates, gerekse öğrencisi Aristo gibi, sitenin egemenliğini savunmuş; düzensizlik endişesinden dolayı, adaletin ancak düzen içinde gerçekleşebileceğini, bunun düzensizlikten daha iyi olacağını ileri sürmüştür.⁹

Platon'un 'insan'a verdiği önem de, bu bağlamda ele alınmak gerekir: Düşünüre göre, insanın doğası, anlamı felsefe tarafından açıklanması gereken güç bir kitaba benzer. Bireysel yaşamda bu kitabın harfleri çok küçük yazıldığından dolayı, felsefenin işlevi ve en önemli ödevi, bu harflerin büyütülmesi olmalıdır. İnsanın doğası, devletin doğası içine, büyük harflerle yazılmıştır. Bu nedenle, kitabın gizli anlamı devlette, birden bire ortaya çıkar. Böylece düşünüre göre, felsefe; bir devlet kavramı geliştirip oluşturmadan, yetkin ve erdemli bir insan tanımına da ulaşamaz.¹⁰ İnsanoğlu, Platon'un düşüncesinde, en yetkin ve en sağlıklı kişiliğini, olması gereken adaletli hukuk olan doğal hukukun sağlandığı toplu yaşam yani devlet ortamında gerçekleştirebilecektir. Platon'a göre, insan, doğanın ereğidir; doğanın ereği olan insanın ereği ise, idedir. Dolayısıyla, insan davranışları ve eylemleri bir üstün ereğe yönelik olmalıdır. En yüksek ide olan adalete, insan, tek başına değil ancak toplumsal yaşamı deyimleyen devlette ulaşabilir. Devlet te, olması gereken hukuku deyimleyen doğal hukuku sağlayarak, bu ortamı insanlara sunabilir. O'na göre, insan için yetkin bir yaşamın bilgisine ulaşmak her türlü felsefe araştırmasının en önemli amacıdır. Bu ise, ancak, insanlar arasında bir siyasal topluluk yaşantısının sonucu olarak gelişen ilişkileri

⁷ Gurvitch, s. 162.

⁸ Pound, s. 92.

⁹ Öktem, s. 147.

¹⁰ Killoğlu, s. 28.

anlamakla olanaklıdır.¹¹ Hocası Sokrates'in bu yöndeki düşüncelerini farklı bir biçimde yorumlayan düşünür; bireysel yaşam içinde karşılaşılan olayların oldukça çeşitli ve karmaşık olduğunu, bu nedenle, çözümlenmesinin de o oranda zor olduğunu, dolayısıyla, insanın, bireysel yaşamı içinde değil de siyasal ve toplumsal yaşamı içinde ele alınıp incelenmesi gerektiğini önemle vurgulamıştır.¹²

İnsanın, kendi ruhuna önem vermesi gerektiğini vurgulayan Platon'un¹³ asıl önemli olan yönü, O'nun, insan onuru karşısında duyduğu saygıdır. O'na göre, devletin ödevi, her şeyden önce insanın yetkinliğini ve mutluluğunu sağlamak, toplumsal yaşamda birliği ve uyumu gerçekleştirmek olmalıdır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, Platon'un düşüncelerinin doğal hukuk ve insan hakları anlayışının oluşumunda etkin olduğu ileri sürülebilir.¹⁴

II- PLATON'UN HUKUK GÖRÜŞÜNÜN ELEŞTİRİSİ

Platon'un hukuksal görüşleri içerisinde en çok eleştirilen, O'nun devlet'le ilgili düşünceleridir. Devletin bütün insan yaşamına egemen olduğu bu anlayışta, bireysel unsurun sosyal ve siyasal unsurlara tamamen feda edildiği öne sürülmüştür.¹⁵ Bununla birlikte, Platon'un bu anlayışının, o zamanki Yunanistan ortamında egemen olan bir anlayış olduğu da belirtilmiştir.¹⁶ Gerçekten, Yunanlılara göre, devletin ilk işlevi eğitseldir: Devlet, toplumu oluşturan bireyleri eğiterek, mutlu bir toplum oluşturmayı kendisine amaç edinmelidir. Diğer yandan, Platon aksi düşüncede olsa da,¹⁷ O'nun devlet'inin ütopyik, gerçekleşmesi olanaksız bir hayal ürünü olduğu ileri sürülmüştür.¹⁸ Bütün bunlarla birlikte, Platon'un devletle ilgili düşünceleri konusunda, düşünürün, o günkü ortamı paralelinde oluşturduğu devlet düşüncesinin biçimsel nitelikleriyle ilgilenmektense, O'nun devlet konusundaki değişmez, vurgulanmış düşüncelerini ölçüt olarak benimsemek daha sağlıklı görünmektedir: Platon'a göre, önemli olsa da devlet her şey demek değildir;¹⁹ önemli olan, insanın kişiliğinin olgunlaşması ve yetkinleşmesidir.

11 Tunçay, s. 38.

12 Killoğlu, s. 86.

13 Platon, Yasalar, s. 183 (727a) .

14 Çağıl, İHTH, s. 83.

15 Akbay, s. 86; Del Vecchio, s. 41-42.

16 Del Vecchio, s. 41.

17 "Bizim devletimiz ve anayasamız sadece birer hayal değildir. Onu gerçekleştirmek ne türlü zor da olsa olağandır." Platon, Devlet, s. 225 (540b).

18 Hançerlioğlu, s. 77; Aster s. b-12.

19 Killoğlu, s.28.

Devletin en yüksek ereği, insanların mutluluğunu ve en yüksek ahlaka ulaşmalarını sağlamaktır. Bu da ancak, olması gereken adaletli dzenini deyimleyen doğal hukukun, devlet tarafından bir olçüt, bir araç olarak benimsenmesiyle olanak kazanır. Diğer yandan, düşünürün, bütün yaşamı boyunca savunduğu ve vurguladığı görüşü; bir toplumun mutluluk ve esenlik elde edebilmesi için, o toplumun yöneticilerinin erdemli, bilgili ve akıllı olmaları gerektiğidir. Bir toplumun yöneticilerinin o toplumun mutluluğa nasıl kavuşabileceğini bilememesi durumunda, toplumun mutluluğunun sağlanamayacağı ortadadır.

Platon, hiç bir zaman belirli bir devlet biçimini üsteleterek savunmamış, her toplumu mutlu kılacak ve bütün zamanlar için geçerli olacak katı bir devlet tasarısı ile karşımıza çıkmamış; devletin mutluluğunu, biçimine değil yöneticilerin bilgili ve erdemli yani toplumun mutluluk ve esenliğini sağlamada yetkin kişiler olmasına bağlamış; 'eğitime önem verilmesi', 'devlette birliğin ve uyumun sağlanması', 'yasalara uyulması' gibi bazı ilkeler benimsemiş; bunun ötesini, geleceğin yöneticilerine ve yasa koyucularına bırakmıştır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, Platon'un devlet'e ilişkin düşüncelerinin donmuş, kalıplaşmış düşünceler değil; gelişmeye, evrime açık düşünceler olduğu kolaylıkla anlaşılabilir.

Platon'un devlet anlayışı üzerine söylenenlerden birisi de, O'nun, yaşamının ilk dönemlerinde yönetimi bilgelere bırakmasına karşılık, yaşamının sonlarında yasa egemenliği'ni savunduğudur.²⁰ Oysa Platon, yaşamının hiç bir döneminde, bir toplumun sağlıklı ve mutlu bir toplum olabilmesi için, yöneticilerinin akıllı ve bilgin yani erdemli olmaları gerektiğine ilişkin düşüncelerinden vaz geçmemiştir. Düşünür, bütün yapıtlarında yöneticilerin erdemli, yani toplumu mutluluğa ve en yüksek ahlaka ulaştırmak için yetkin kimseler olması gerektiğini savunmuştur. Platon'un bu konudaki düşüncelerindeki önemli yenilik; düşünürün, önceleri toplumun yönetilmesinde yasaların önemini vurgulamayıp, erdemli yöneticilerin varlığını yeterli görmesine karşılık, sonraları, toplumun düzenli yönetimi için yasaların varlığının ve yöneticilerin de yasalara bağlı kalmalarının mutlaka gerekli olduğunu düşünmesi biçiminde olmuştur. Kuşkusuz, Platon'un yasa egemenliğini savunmasının temelinde, betimlediği çerçevede bir yöneticinin kolay kolay bulunamayacağını deneyimleriyle kavramış olması yatmaktadır.²¹ Diğer yandan, Platon'un politikanın ereğinin sadece erdem ve ahlak, bunun için de tek aracın eğitim olduğunu savunmasının yanlış, ve devletin varlığı için tehlikeli bir durum olduğu; çünkü politikanın ereği olarak sadece ahlak benimsendiği ve politik

²⁰ Gökberk, s.73.

²¹ Paksüt, s. 480.

etkinlik sadece eğitime indirildiği durumda, ekonomik işlerin tamamen gözardı edileceği ileri sürülmüştür.²² Ancak bu konuda Platon'un erdem kavramına geniş anlam yüklediğini, politikanın ereğinin erdem olduğunu belirtmekle diğer doğal ve normal amaçların politika için yine söz konusu olacağını benimsemiş ve varsaymış olduğunu kabul etmek gerekir. Bir toplumun sağlıklı, mutlu ve ahlaklı bir biçimde yaşayabilmesi için, o toplumun, ekonomik yönden de varlıklı, en azından yetkin olması gerektiği yadsınamaz. Ayrıca, Platon'un savunduğu politik görüşün, devletin dağılmasını önlemek gibi pratik bir amaç taşıdığını ve zamanın tarihsel koşullarıyla ilişkili bulunduğunu da unutmamak gerekir.²³ Platon, kendi zamanının bütün yönetim biçimlerini incelemiş ve değerlendirmiş olmakla birlikte; belli bir yönetim biçiminin salt bir biçimde savunuculuğunu yapmamıştır. Çünkü O'na göre, sonsuz bir yönetim biçimi yoktur,²⁴ ve bu nedenle, bütün yönetim biçimlerinde, sistemin zorunlu kıldığı değişikliklerin yapılması ve yöneticilerin yönetim bilgilerinin geliştirilmesi gerekir.

Platon'a yöneltelen eleştiriler içerisinde en önemlisi, büyük düşünürün, zamanının Yunanistan'ında geçerliğini kurmuş olan kölelik kurumunun aleyhine hiç bir düşünce ileri sürmemiş olması savıdır. Gerçekten Platon, Aristo gibi köleliğin gerekliliğine ve yararlılığına ilişkin sözler söylememişse de; kölelik kurumunun aleyhine de hiç bir görüş oluşturmamış, sadece efendilerin kölelerine iyi davranmaları gerektiğini belirtmekle yetinmiştir.²⁵

Platon'un devlete ilişkin düşünceleri bir bütün olarak göz önüne alındığında, O'nun devlet'inin despot olarak nitelendirilemeyeceği; çünkü, yasaların egemenliğinin söz konusu olduğu, Platon'un bu noktada devletin tek bir kişi tarafından yönetilmesine kesin bir biçimde karşı çıktığı görülecektir. Platon'a göre, yasalar olmazsa, insanı hayvandan ayıran bir ölçüt kalmayacaktır. İnsanın gerçek nitelikleri, yasaları kaçınılmaz bir konuma yükseltmektedir çünkü.²⁶ Platon felsefesinde, devlet son erek değildir. Bu felsefe, devleti hiç bir eleştiriye bağlı tutmayıp tanrılaşma yoluna gitmez. Gerçi Platon'da bir devlet totalizmi görülür; ama bu totalizm, insanın, eğitim ve öğretimi, daha yetkin bir duruma gelmesi için bir araç olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla, Platon'un devlet görüşü,

22 Akbay, s. 93.

23 Del Vecchio, s. 43-44.

24 Tahiroğlu, s. 368.

25 Şenel, s. 192.

26 Amittay, s. 66.

devlet totalitarizmine, devletin totalite isteğine, devletçiliğe, sosyalizme bir örnek ve kanıt olarak²⁷ ileri sürülemez.²⁸

III- PLATON'UN HUKUK GÖRÜŞÜNÜN ÖNEMİ VE ETKİLERİ

A- ÖNEMİ

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Platon'un hukuksal düşünceleri, O'nun diğer alanlardaki düşünceleriyle sıkı sıkıya bağlı bir biçimde, belirli aşama ve değişikliklerden geçerek olgunlaşmıştır. Kendi zamanının olgu ve doktrinlerine büyük önem veren, kendisini sürekli olgunlaştırmaya ve bir çok konuda düzeltmeye çalışan, idealizmden realizme doğru kayan bir düşüncenin gelişme biçimini deyimleyen bu değerlendirmelerde; önceki dönemlerle, zamanının doktrin ve düşüncelerinden elde edilen sonuçlardan oluşturulmuş, düşünce ürünü bir sentez niteliği bulunduğu söylenebilir.²⁹

Platon'un hukuksal düşünceleri arasında en önemlisi, adalet'e verdiği büyük önem gelmektedir. Düşünür, insanlarda olduğu gibi devletlerde de bir idealin var olduğunu ve bunun da adalet olduğunu, devletin adalet üzerine temellendirilmesi gerektiğini savunmuştur. O'na göre adalet, en yüksek ide olan erdemi deyimler, çünkü, bir bütünün çeşitli parçaları arasındaki uyumlu ilişkiyi, ancak adalet sağlar.³⁰ Platon'da adalet, hiç bir zaman bir araç değil, aksine başlı başına bir amaçtır. Adaletle sahip olan bir insan ya da toplum, iyi ve güzel olma niteliğini kazanır³¹.

Değerini bütün zamanlarda koruyan ilkeleriyle Platon, politika biliminin öncülerinden biri, belki de gerçek kurucusudur.³² Düşünür, politikayla ahlak arasında çok yakın bir ilintinin bulunduğunu ayımsamış; giderek, ahlakla politikayı birbiriyle uyumlulaştırıp özdeşleştirmiş, politikayı da bir erdem bilgisi, bir yetişme sanatı olarak değerlendirmiştir. Düşünürün politikayla ahlak arasında salt bir özdeşlik kurması, politikanın ereği olarak sadece erdem ve ahlaktan söz etmesi eleştiri konusu olmuşsa da,³³ politikanın bir bilim olarak işlev ve önemini

27 Popper, s. 120-121.

28 Çağıl, RM, s. 61.

29 Okandan, UAH, s. 237.

30 Del Vecchio, s. 40; Çobanoğlu, s. 5.

31 Aster, s. b-15.

32 Tahiroğlu, s. 368.

33 Akbay, s. 12; Tahiroğlu, s. 368.

irdelemesi önemli bir yeniliktir. Günümüz dünyasındaki iktidar-ahlaksallık karşıtlığı olgusunun insanlık açısından ne denli zarar verici olduğu göz önünde tutulduğunda, Platon'un politika-ahlak arasında olması gerektiğini vurguladığı ilintinin önemi daha bir anlaşılır olmaktadır.

Platon, devleti, insanın ruhsal yeteneklerinin uygun ve uyumlu bir deyişi, insanlık idealinin en üstün olgunluğu, insanın ahlaksal varlığının en değerli bir ürünü olarak algılamıştır. Düşünür'e göre, bireysel yaşamda karşılaşılan olaylar çok çeşitli ve karmaşık bir durumda olduğundan dolayı, çözümlenmesi de güçtür. Bu nedenle insan, bireysel yaşamı içinde değil de siyasal ve toplumsal yaşamı içinde ele alınıp değerlendirilmelidir.³⁴ Sadece, bireylerin devleti oluşturmuşluğu değil, aynı zamanda devletin bireylere biçim vermesi de bir gerçekliktir. Birey, içinde yaşadığı devlete benzer; devletin manzarası neyse bireyin manzarası da odur. Yetkin bir devlet, yetkin insanlar; eksik bir devlet ise eksik ve sağlıksız insanlar yaratır.³⁵ Platon'un devletin yapısıyla devleti oluşturan insanların yapısının belirlenmesi arasında böylesine bir nedensellik ve etkinliğin varlığına ilişkin bu düşüncesi, çok önemlidir. Düşünür, devletle insanı birbirlerinin neden ve sonuçları olarak algılamıştır:³⁶ Devlet, sadece insanlar tarafından oluşturulmuş olmakla kalmaz, aynı zamanda kendisinin varlığını oluşturan bu insanların karakter ve özelliklerini, yani kişiliklerini de belirler.

Yaşamda en yüksek değerlerin erdem olduğunu savunan Platon, bunun hem birey olarak insan tarafından ve hem de toplum olarak devlet tarafından erek olarak benimsenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Düşünür'e göre, insan eylem ve davranışları, en üstün erdem olan ahlak sayesinde uyumlulaştırılmalı; diğer yandan, toplumu oluşturan devlet te, kendisine adaleti erek olarak benimseyerek, insanların mutluluğunu sağlamak için gerekli ortamı hazırlamaya çabalamalıdır.³⁷ O günkü ortam göz önüne alındığında; Sofistlerin yıkmaya çalıştığı devlet'in varlığının tehlikeye düştüğünü, halk yönetiminin aşırı eğilimlerini, Atina demagojisinin ve demagoglarının sitenin siyasi varlığı bakımından doğurdukları sakıncaları dikkate alarak, Platon'un, yıkılmasına engel olmak istediği devlet ve sitelerin zorunluk ve önemini ortaya çıkarmaya çalıştığı görülmektedir. Sitede adaletin üstünlük ve egemenliğine büyük bir önem veren filozof, devleti, özellikle ahlaksal açıdan irdeleyip değerlendirmiştir. Bu nedenlerle, sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için, Platon'un devlete ilişkin savunduğu görüşlerinin

³⁴ Killioğlu, s. 28.

³⁵ Aster, s. b-16.

³⁶ Tahiroğlu, s. 354.

³⁷ Akbay, s. 92.

pratik bir amacı ve zamanının tarihsel ortamıyla ilişkisi olduğu hiç bir zaman göz ardı edilmemelidir.³⁸

Platon'un düşüncelerinin çağcıl dünyanın siyasal ve toplumsal yaşamında canlı bir sorun olma niteliğini yitirdiği³⁹ savı, pek yerinde bir sav olmasa gerektir. Aksine Platon, zamanımızda da sorun olarak devam etmekte olan bir çok konuyu - kendi çağının ışığı altında olsa da- incelemiş bulunmaktadır.⁴⁰ Platon, sadece geçmiş çağların değil, günümüzün, ve aynı zamanda ve özellikle bütün gelecek çağların, bütün gelecek zamanların filozofu'dur.⁴¹

B- ETKİLERİ

Önceki dönemlerde yaşamış bazı filozofların, düşünceleriyle, sonraki dönemlere etki ettikleri yadsınamaz. Çünkü, bunların savdukları düşünceler, zamanüstü, sürekli geçerliliğini koruyacak gerçekleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, Platon gibi bir düşünürü kendi dönemine hapsetmek olanaksızdır.⁴² Platon'un Akademia'sı, M.S. 529 yılında Hristiyanlık için tehlikeli görülüp kapatılmasına dek, dokuz yüzyıl açık kaldı. Bununla birlikte, Platon'un düşünceleri de M.S. onüçüncü yüzyılda Aristoteles'in felsefesinin benimsenmesine dek, Hristiyanlığın filozofik temelini oluşturarak varlığını sürdürdü. Düşünürün idealist felsefesi ise, günümüze dek pek çok düşünürü etkiledi⁴³. Platon'un hukuksal düşüncelerinin, yalnız kendi döneminin değil, aynı zamanda kendinden sonraki dönemlerin akımları üzerinde de etkili olduğunda hiç kuşku yoktur.⁴⁴ Düşünürün doğal hukukun en yüksek ölçütü olan adalet, insan kişiliğinin önemi, erdemlilik gibi kavramlar üzerindeki derin düşünsel irdelemeleri kendisinden sonraki bir çok düşünür tarafından sistemli bir biçimde ele alınarak, doğal hukukun oluşumu sağlanmaya başlanmıştır. Anımsanacağı gibi, Platon'un bütün düşünceleri insanın kişiliğinin gelişmesi amacına yöneliktir. Önemli olsa da devlet her şey demek değildir.⁴⁵ Asıl yönelinmesi gereken erek, insanın kendisi, kişiliğidir.

38 Del Vecchio, s. 44.

39 Magee, s. 85.

40 Amittay, s. 66.

41 Çağıl, RM, s. 59.

42 Çağıl, MH, s. 202-203.

43 Şenel, s. 207; Aster, s. 24.

44 Okandan, UAH, s. 242.

45 Killoğlu, s. 28.

İnsanın dünyasında, bir yandan barışı kurup geliştirmek, diğer yandan insanlık, özgürlük ve adalet ilkelerini güncel duruma sokmak için kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatının ve Parlamenter Demokrasilerin temelinde bile Platon'un ahlak ve hukuk felsefesinin ana düşüncelerinin yattığı söylenebilir. İnsan idesi, insan kişiliği ve onuruna saygı, evrensel insanlık, özgürlük ve adalet ilkeleri sosyal kozmosun merkezini oluşturan temel değerler niteliğindedir. Sosyal kozmosun merkezi, insan ve insanlıktır.⁴⁶ İnsan ve insanlık düşüncelerinin tarih boyunca benimsenip yerleşmesinde, Platon'un payı yadsınamaz. Platon'un kendi çağında geçerli olan çeşitli yönetim biçimlerinin sakıncalarını gösterdiği, siyasal organların gördükleri işlev açısından, aralarında bir uyumun varlığına ilişkin düşünceleri, kendinden sonraki dönemlerin bir çok düşünürleri üzerinde önemli bir etki yapmış ve bu düşünüş biçimi, gerek Yunan ve Roma, ve gerekse Ortaçağ ve yeni zaman filozoflarının birçoklarıca benimsenmiştir.⁴⁷ Düşünürün siyasal organların belirlenimi, güç ve işlevlerinin ayrımı ve bunlar arasında denge ve uyum bulunmasına ilişkin düşüncelerinin kendinden sonraki dönemler üzerindeki etkisi, özellikle daha kapsamlı olmuştur ve bu etkiye hem teorik ve hem de pratik alanda rastlanabilmektedir.

Platon, zamanımızda da sorun olarak devam etmekte olan bir çok konuyu, kendi çağının ışığı altında incelemiştir. Özellikle vurgulanmalıdır ki, her yönetim biçimi O'nun yüksek düzeydeki düşüncelerinin bazılarında etkilenmişlerdir. Bunların başında, her yönetimin belli bir ahlak anlayışının kuralları içinde davranması gereği gelmektedir. Yönetimlerin ahlak kurallarına duyarlı olması düşüncesi, Avrupada Platon'un döneminden beri kesintisiz olarak benimsenegelen bir ilkedir.⁴⁸ Bu bağlamda, ahlak-hukuk arasındaki ilişkilerin hukuk bilginlerince, düşünsel olarak oluşturulmasında, Platon'un ahlak konusuna verdiği önemin etkin olduğunu kabul etmek gerekir.

Üstün yetenek ve becerikliliği daima benimsenen Platon'un,⁴⁹ devletin kuruluşunu ve niteliğini açıklarken, insan organizmasıyla devlet arasında duyduğu fizyolojik ilişki ve özdeşlik niteliğiyle kendinden sonraki bir çok düşünürün aynı konudaki düşünceleri arasında, organizmacı devlet anlayışı bakımından büyük bir ilişki ve yakınlık görmek olanaklıdır. Düşünürün, devletin kuruluş biçimini açıklamaya ilişkin ileri sürdüğü görüşler, özellikle, devletin kuruluşu konusunda bir arada yaşama arzusu, genel ve ortak yaşam gibi gerçekleştirilmesi gereken bir

⁴⁶ Çağıl, İHTH, s. 72-73.

⁴⁷ Okandan, UAH, s. 243.

⁴⁸ Pound, s. 96; Amittay, s. 66.

⁴⁹ Mosca, s. 248.

düşüncenin varlığı ve bu düşüncenin çevresinde toplanma durumunun gerçekleşmesi gereğinin de, zamanımızın bir çok düşünürleri üzerinde etki oluşturduğunda kuşku yoktur.⁵⁰ Anımsanacağı gibi, Platon, devletin kurulmasını gerektiren etkenler konusunda, bu etkenlerin başında, insanların birbirlerine gereksinme duymalarını, ortak yaşama gerekliliğini görüyordu. Bu ortak ve genel yaşama düşüncesi, Platon'dan sonraki dönemlerdeki düşünürlerce daha da derinleştirilip geliştirilmiştir.

Platon'un etkisinde kalan filozoflar konusunda, düşünürün, öğrencisi olan Aristoteles'e olan etkisinin vurgulanması gerekir.⁵¹ Aristoteles, hocası Platon'un temel düşüncelerine bağlı kalarak, bu düşünceleri, deneysel ve tarihsel belgelerin daha dikkatli ve geniş olarak araştırılmaları yoluyla izlemiştir.⁵² Aristoteles'in yaptığı, hocasının özellikle hukuksal düşüncelerini büyük bir sistem içinde toplayarak, bilimsel bir düzleme oturtmasıdır.⁵³ Platon, batı dünyasını etkilemekle kalmamış, doğu dünyasını, özellikle İslam dünyasını da etkilemiştir. Bu bağlamda, İbn-i Sina'nın siyasal görüşlerinin Platon'un genel görüşlerinin etkisini taşıdığını ve İbn-i Sina tarafından İslami esprinin potasında bu etkilerin eritilmeye çalışıldığını; İbn-i Haldun'un siyaset felsefesinin İslami Platonik geleneğin gerçek bir izleyicisi olduğunu söylemek mümkündür.⁵⁴

IV- DEĞERLENDİRME

Bir sorun düşünürü olan Platon, tüm yaşamı boyunca çeşitli düşünsel sorunlarla, bu arada hukuksal sorunlarla ilgilenmiş, düşüncelerini sürekli geliştirip düzeltmiş ve olgunlaştırmıştır. Platon devlet, adalet, yasa gibi hukuksal konulara ilişkin düşüncelerini de, zaman zaman değiştirerek te olsa düzeltip geliştirmekle birlikte; bu konularda, sürekli vurguladığı, tüm yaşamı boyunca koruduğu düşünceleri de bulunmaktadır. O'nun hukuk görüşü incelenirken, asıl bu vurguladığı, koruduğu düşünceleri ölçüt alınmalıdır. Platon'un devlet'le ilgili düşüncelerine ilişkin, şu noktalar vurgulanmalıdır: Düşünür, kendi zamanının bütün yönetim biçimlerini inceleyip eleştirmişse de hiç bir zaman, belirli bir devlet biçimini ısrarla savunmamış; her toplumu mutlu kılacak, her çağ için geçerli

⁵⁰ Okandan, UAH, s. 245.

⁵¹ Paksüt , s. 493.

⁵² Sabine, s. 82.

⁵³ Gökberk, s. 74; Del Vecchio, s. 44; Okandan, UAH, s. 248.

⁵⁴ Hassan, s. 47, 87.

olacak katı bir devlet tasarısıyla karşımıza çıkmamıştır.⁵⁵ Düşünürce göre devlet; insanların "ortak yarar" amacıyla oluşturdukları, asıl görevi adedeleti sağlayarak toplumun mutluluk ve esenliğe ulaşmasını sağlamak olan, bu işlevi gerçekleştirebilmesi için toplumun yapısına uygun sağlıklı yasalara ve toplumu mutluluğa götürmek için yetkin yöneticilere gereksinim duyan bir bütündür. Devlet-insan arasındaki ilişkiler açısından vurgulanmak istenen şudur:⁵⁶ İnsanlar, devleti oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda devletin yapısını da belirlerler. Diğer yandan, devlet te, insanlar tarafından oluşturulmuş olmakla kalmaz, aynı zamanda onların kişiliklerinin oluşmasına da etki eder. Sağlıklı bir toplumun oluşturulmasında eğitimin işlevi çok geniş ve çok önemlidir.⁵⁷

Platon, yaşamının sonlarına doğru, yasaların önemini düşüncesinde gerekli yere oturtabilmiştir. Öyleki, O'na göre, bir toplumun kurtuluşu veya yıkılışı, her şeyden önce yasalara bağlılıkla ilişkilidir. Bir toplumun, bir devletin yıkılışı o toplumda yasaların güçsüzleşmesiyle olur.⁵⁸ Yasaların gerçek işlevini sağlayabilmesi için, onların toplumun yapısıyla uyumlu, toplumun gelenek ve göreneklerine dayanmış, toplumu mutluluğa götürecektir nitelikte olmaları ve yurttaşların, yasalara zorla değil istek ve bilinçle uymaları gerekir. Diğer yandan, yasaların işlevini yerine getirmesinin önemli bir koşulu da, yöneticilerin yasalarla salt bağlılıklarının sağlanabilmesidir.⁵⁹ Bu konuda, düşünür, yasalarla halkın gelenek ve görenekleri arasında çok yakın bir ilişki kurarak; yasaların, halkın gelenek ve göreneklerinde saklı olduğunu, olması gerektiğini vurgular. Gerçekten de, yasaların sosyo-kültürel gerçekliğe uygun olmaları bir zorunluluktur. Aksi durumda, yasalar işlevlerini sağlıklı bir biçimde göremez.

Platon'un hukuk görüşünde, adaletin ayrı bir yeri ve değeri olduğu vurgulanmalıdır: Ona göre, devletin var oluşunun en büyük amacı toplumda adaletin sağlanmasıdır. Toplumda, en değerli ide olan erdemın egemenliğinin gerçekleşmesi için bu zorunludur.⁶⁰ Doğanın amacı insan, insanın amacı ide'dir. En yüksek ide ise, erdem, başka bir deyimle adalettir. Hukukta adaletin önemi, Platon'un bu düşüncesiyle yakından ilgilidir: Adalet, hukukun son amacı, idesi ve ideali olarak değerlendirilmektedir. İde anlamında adalet, öznel bir amacı değil; hakikat, iyi ve güzel gibi, belli bir insanın ya da insanların öznel görüşlerinden bağımsız, bizzat kendi üzerine temellenmiş, daha yüksek değerlerden çıkmayan

55 Paksüt, s. 478.

56 Platon, Devlet, s. 125 (435e, 131,441d) ; Gökberk, s. 66.

57 Platon, Yasalar, s. 42(644a) ; Platon, Devlet, 203 (518d) ; Sabine, s. 55.

58 Platon, Yasalar, s. 166 (715d).

59 Del Vecchio, s. 42; Akbay, s. 90.

60 Platon, Devlet, s. 131 (441d).

nesnel ve salt bir değeri deyimler.⁶¹ Eşitlik konusunda, kadınlarla erkekler arasında hiç bir ayırım yapılmayacağını, devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı bir işin olamayacağını belirten düşünür,⁶² eşitlikle doğruluk arasında bir ilişki kurmuştur: O'na göre eşitlik doğruluğu doğurur, her ikisi de karşılıklı bir biçimde birbirlerine etkide bulunurlar. Eşitlik, herkesin hak ettiği yere oturmasıdır. Platon'a göre bu eşitlik, sevgiyi ve doğruluğu doğuran bir eşitliktir.⁶³ Düşünür, eşitlik konusunda ölçüt olarak erdemi almakta, erdemli kişiyle erdemsiz kişinin eşit sayılamayacağını söylemektedir⁶⁴. Platon'un eşitlik konusundaki düşünceleri, O'nun adalet, erdem gibi düşünceleriyle bağlantılı olarak değerlendirilmelidir. Platon'un ceza konusundaki düşünceleri, o günün koşulları göz önüne alındığında çok ileri, insancıl ve temel düşünceler olarak görünmektedir: Düşünür, hiç kimsenin isteyerek ve bilinçle bir kötülük yapmayacağını, bu durumdaki kişilerin hasta olarak değerlendirilmeleri gerektiğini; ceza yasalarının düzeltici, terbiye edici ereğe yönelik olmaları gerektiğini belirtir.⁶⁵ Platon, böylece, ceza yasalarının gerçek amacının ahlaksal olması gerektiğini savunmuştur.⁶⁶

İnsanın, Platon'un düşüncelerinde doğanın ereği olarak algılandığı, özellikle vurgulanmalıdır. Doğanın ereği olan insanın ereği ise erdemdir, idedir. Platon, böylece, devletin varlığının adalet amacının sağlanmasına yönelik olması gerektiğini ileri sürmekle birlikte, insan davranış ve eylemlerinin de bir üstün ereğe yönelik olması ve bunun da erdem olması gerektiğini savunmuştur. Asıl önemli olan da, filozofun, insan onuru karşısında duyduğu saygıdır: Devletin ödevi, her şeyden önce insanın yetkinliği ve mutluluğunu sağlamak, insanın gerçek ve özsel kişiliğini gerçekleştirebilmesi için zorunlu olan ortamı sağlamaktır⁶⁷.

Platon'un hukuksal düşüncelerinden, bir toplumun sağlıklı ve mutlu olabilmesi için şu üç noktanın, özellikle önemli olduğu çıkarılabilir: İlk olarak, toplumda yasaların egemenliği sağlanmalıdır. İkinci olarak, sağlıklı yasalarla, yasaların egemenliğiyle birlikte; toplumu mutluluk ve refaha ulaştırmak için yetkin yöneticiler bulunmalıdır. Üçüncü olarak, toplumda, eğitime her şeyden çok önem verilmesi; bütün toplumun devletin bir eğitim kurumu durumuna getirilmesi

61 Aral, HHBÜ, s. 30.

62 Platon, Devlet, s. 143-145 (455c, 456b, 457).

63 Farabi, s. 66.

64 Platon, Yasalar, s. 228 (757a).

65 Platon, Yasalar, s.190 (731c) ; Del Vecchio, s. 43.

66 Okandan, KYAH, s. 154 (50 No'lu dipnottan).

67 Çağır, İHTH, s. 83.

gerekir. Bu üç koşulun sağlandığı bir toplumun sağlıklı ve mutlu bir toplum olmaması için hiç bir neden yoktur Platon'a göre.

Platon, mutlular adasında, bilgeler için ayrılan yere hak kazanmıştır.⁶⁸

BİBLİYOGRAFYA

AKBAY, Muvaffak : Umumi Amme Hukuku Dersleri, 1. Cilt, Ankara, 1958.

AMITTAY, Jacob Ben : Siyasal Düşünceler Tarihi (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay - Levent Köker), Ankara, 1983.

ARAL, Vecdi : Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul, 1983 (Metinde "Aral, HHBÜ" olarak gösterilmiştir).

⁶⁸ Tahiroğlu, s. 368.

- ARAL, Vecdi : Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları, İstanbul, 1984 (Metinde "Aral,HFTS" olarak gösterilmiştir).
- ASTER, Ernst Von : Felsefe Tarihi Dersleri-1, İstanbul, 1943.
- ÇAĞIL, O. Münir : "Marxizm ve Hürriyet", İÜHFM, C. XLVIII-VLIX, S. 1-4, İstanbul, 1983 (Metinde "Çağıl, MH" olarak gösterilmiştir).
- ÇAĞIL, O. Münir : "İnsan Hakları ve Tabii Hukuk", İÜHFM, C.L, S.1-4, İstanbul,1984 (Metinde "Çağıl, İHTH" olarak gösterilmiştir).
- ÇAĞIL, O. Münir : Ruh ve Mana - Manevi Nefs - Metafiziği Kontra "Nietzsche" ve Kozmolojik Nihilizm - Birinci Kısım-, İstanbul, 1978 (Metinde "Çağıl, RM" olarak gösterilmiştir).
- ÇOBANOĞLU, Rahmi : Hukuk Felsefesi Ders Notları I, Teksir, İstanbul, 1967-68.
- DEL VECCHİO, Giorgio : Hukuk Felsefesi Dersleri (çev. Sahir Erman), İstanbul, 1952.
- FARABİ, Ebu Nasr : Eflatun Kanunlarının Özeti (çev. Fahrettin Olguner), Ankara, 1958.
- GÖKBERK, Macit : Felsefe Tarihi, İstanbul, 1980.
- GURVEİTCH, George : "Tabii Hukuk mu, Yoksa Sezgiye Dayanan Mübset Hukuk mu ? (Çev. Hamide Uzberk), AÜHFM, C.II, S.4, İstanbul, 1945.
- GÜRİZ, Adnan : Hukuk Felsefesi, Ankara, 1985.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan : Düşünce Tarihi, İstanbul, 1977.
- HASSAN, Ümit : İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi, Ankara, 1982.

- KILLIOĞLU, İsmail : Ahlak-Hukuk İlişkisi, İstanbul, 1988.
- MAGEE, Bryan : Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı, İstanbul, 1982.
- MOSCA, Gaetano : "Eski Yunanistan'da Siyasi Müesseseler ve Doktrinler" (Çev. Mukbil Özyörük), AÜHFM,C.II, S.4, İstanbul, 1945.
- OKANDAN, Recai G. : Kadim Yunanda Amme Hukuku, İstanbul, 1942 (Metinde "Okandan, KYAH" olarak gösterilmiştir).

DİCLE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ YIL 2003 SAYI 7

- OKANDAN, Recai G. : Umumi Amme Hukuku, Birinci Kitap, İlk Zamanlar, İstanbul, 1946 (Metinde "Okandan, UAH" olarak gösterilmiştir).
- ÖKTEM, Niyazi : Sosyolojinin ve Felsefenin Verileriyle Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları, İstanbul, 1993.
- PAKSÜT, Fatma : Platon ve Platon Sonrası, Ankara, 1982.
- PLATON : Devlet (Çev. Sabahattin Eyüboğlu/M.Ali Cimcoz), İstanbul, 1988 (Metinde "Platon, Devlet" olarak gösterilmiştir).
- PLATON : Yasalar, I-VI. Kitaplar (çev. Candan Şentuna/Saffet Babür), İstanbul, 1988 (Metinde "Platon, Yasalar" olarak gösterilmiştir).
- POPPER, Karl : Açık Toplum ve Düşmanları, Cilt 1: Platon (Çev. Mete Tunçay), İstanbul, 1989.
- POUND, Roscoe : Law and Morals, New York, 1969.
- SABİNE, Giorgio : Siyasal Düşünceler Tarihi, 1. Cilt, (Çev. Harun Rızatepe), Ankara, 1969.

ŞENEL, Alaeddin : Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara, 1985.

TAHİROĞLU, Bülent : "Platon'un Hukuk Anlayışı", İÜHFİM, C.XXXVI,
S.1-4, İstanbul, 1971.

TUNÇAY, Mete : Batıda Siyasal Düşünceler Tarihi-1, Ankara, 1969.